

Društvena i kulturalna uloga nogometa u novijem hrvatskom filmu

Paris, Vedran

Undergraduate thesis / Završni rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:022748>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-27**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

**SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET**

Vedran Paris

**Društvena i kulturalna uloga nogometa u
novijem hrvatskom filmu**

(ZAVRŠNI RAD)

Rijeka, 2020.

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET
Odsjek za kulturalne studije

Vedran Paris

Matični broj:0009074875

Društvena i kulturalna uloga nogometa u novijem
hrvatskom filmu

ZAVRŠNI RAD

Preddiplomski studij kulturologije

Mentor: dr.sc Boris Ružić

Rijeka, 2020.

Sadržaj

1. Uvod.....	1
2.1. Teoretski okvir.....	3
2.2. Metastaze.....	5
2.3. ZG80.....	9
2.3.1. Općenito o likovima ZG80 i Metastaza.....	12
2.4. Plavi 9.....	15
2.5. Ajmo žuti.....	18
3. Teoretska razrada.....	21
4. Zaključak.....	23
5. Literatura.....	25
6. Filmografija.....	27
7. Popis slika.....	28

1. Uvod

Polazišna točka analize i istraživanja ovoga završnog rada noviji su hrvatski filmovi u kojima nogomet predstavlja primarnu ili sekundarnu tematiku. Osnovni primjeri za provedbu analize su filmovi *Metastaze* i *ZG80*. Osim njih, kao dodatni izvor poslužit će filmovi *Ajmo Žuti* i *Plavi 9* za koje možemo tvrditi da posjeduju značajke socijalizma poput tematike interesa zajednice naspram interesa pojedinaca. Kroz filmove *Metastaze* i *ZG80*, analizirat će se na koji je način nogomet egzistirao za vrijeme Jugoslavije te što je on predstavljao likovima u filmu, točnije ljudima unutar Jugoslavije općenito. Koristit će se usporedna analiza filmova *Metastaza* i *ZG80* zato što *ZG80* prikazuje situaciju među navijačima, odnosno stanovnicima Jugoslavije prije Domovinskog rata, a s druge strane film *Metastaze* je reprezentan prikaz Hrvatske nakon Domovinskog rata. Glavna tema ovog rada je kroz usporednu analizu prije navedenih filmova opisati nogomet kao društvenu i kulturalnu tvorevinu za vrijeme Jugoslavije i suprotstaviti to sa značenjem za Hrvatsku nakon što je dobila samostalnost i autonomiju kao zasebna država nakon raspada Jugoslavije. Nogomet u životu navijača svojevrsan je oblik potkulture kako tvrdi Hebdige (Hebdige, 1980: 92). Znajući kako se navijačke skupine, njihove norme i vrijednosti uvelike razlikuju od dominantne kulture kojoj se priklanja većina, važno je proučiti značaj filmova vezanih uz nogomet i načine na koje se takve manjinske skupine prikazuju u pojedinim društvima. Kroz rad se istražuje hipoteza o utjecaju političkog sustava i kulture na socijalnu ulogu motiva nogometa kroz medij filma. Hipoteza se, dakle, temelji na tome kako se u različitim društvenim okruženjima radi drugačijih čimbenika i drugih motivatora, pretežito političke naravi, prikazuje jednaki motiv u različitim ulogama i razlog zašto je tomu tako. Ekstremni primjer koji je moguće sagledati vidljiv je u filmu *Plavi 9* gdje nogomet ima propagandnu ulogu te je isti sredstvo poistovjećivanja publike s protagonistima. Osim navedenog filma prikazana je i analiza filma *Ajmo Žuti* gdje nogomet ima jako sličnu fabularnu ulogu, no ona je ograničena na samu radnju zato što je to film koji je nastao kronološki kasnije i u drugačijem sustavu. Dakle, uloga koju nogomet ispunjava u filmu *Ajmo Žuti* je po svojoj prirodi slična filmu *Plavi 9*, no njen prikaz je dijametralno različit. Prethodna dva filma su ekstremni primjeri te je iz tog razloga glavni dio ovog rada temeljen na filmovima *Metastaze* i *ZG80*. Razlog tomu je što oni ispunjavaju istu priču iz dvaju sustava i samim time daju potpuniju sliku različitosti tih istih sustava. Nadalje, teza je kako u socijalističkom sustavu motiv nogometa označava zajedništvo, ali i jednu vrstu bunta i kontrakulture. Može se, dakle protumačiti kako je *ZG80*, koji opisuje događaje neposredno prije raspada Jugoslavije,

proizašao iz potrebe za opisom, ne samo nogometa i navijača koji su glavna tematika filma, već i neizrečenih težnji naroda, vidljivih u skupinama koje to pokazuju kroz druge, donekle prihvaćene oblike.

Iz svega toga dokazat će se kako su navijači proizvod svojeg razdoblja i kulture te je motiv nogometa svojevrsno ogledalo kojim se prikazuju kulture određenog doba, ali nastavljajući u metafori ogledala, isto tako i ono ispunjava kulturnu i socijalnu komponentu, kako u društvu, tako i u filmu.

2.1. Teoretski okvir

Nogomet je bio najatraktivniji sport za vrijeme SFRJ te je zauzeo polazišnu točku za snimanje mnogih filmova poput *Plavi 9*, *Ajmo Žuti*, *ZG80* i *Metastaze*. Dakle, najveći naglasak što se tiče uloge nogometa na razini društva i kulture prikazan je u filmovima *Metastaze* i *ZG80* zato što sadrže najeksplicitnije situacije u kojima se spominje i izražava nacionalni identitet, ideologije navijačkih skupina, kao i mržnja prema „drugostima“ preko koje se kreira nešto vlastito.

U ranim fazama nakon Drugog svjetskog rata, sport je bio ključan za uspostavu kulture takozvanog „slobodnog vremena“ i fizičke kulture u smislu da se često odlazilo na sportske susrete SFRJ. Time je on ispunjavao ulogu međunarodnog promotivnog alata za jugoslavensku ideologiju „Bratstvo i Jedinstvo“ (Perasović, Bartoluci, 2007: 106-107), odnosno frazu kojom su komunisti slavili ideološku superiornost svojega režima. Kroz godine, alat i fraze slabe u svojem značenju te nastaju kontradikcije unutar jugoslavenskog socijalizma koje na kraju postaju rastuće distinkcije kako u kulturalnom tako i u nacionalnom smislu prema Brentinu (Brentin, 2016: 1000).

Kao osnovu daljnjoj razradi potrebno je postaviti određene hipoteze i teoretski okvir sociološke i kulturne uloge nogometa unutar filma. Cilj ovog rada je dokazati koji su osnovni motivi i poruke koje se prenose nogometom kroz film. Kako bi se navedeno razumjelo potrebno je razumjeti ulogu nogometa u društvenom aspektu. U tu svrhu valja odrediti što se smatra teoretskim okvirom socijalnog i kulturnog aspekta nogometa. Giulianotti (Giulianotti, Armstrong, 1998: 199) na to tvrdi: „Nogomet na Zapadu je de rigeuer dokolica među novim srednjim klasama“. U ovome kontekstu nogomet se smatra nekom vrstom socijalne obaveze kojom se ispunjava vrijeme i time utječe na same sredine. Lalić (Lalić, 2016) nadodaje: „U kulturi vrhunskog nogometa u Europi (...) prevladava pasivno promatranje. Ono što se tiče brojne izravne publike međutim u više aspekata i nije sasvim ili nije dominantno pasivno. Naime mnogi se navijači, osobito mladi pripadnici navijačkih skupina, itekako aktivno odnose prema toj svojoj strasti.“ Time se pokazuje sraslost nogometa s općom kulturom i njegovu pretežit, mada ne i u jedinu, ulogu unutar društva. Na modernom se zapadu nogomet tako oblikovao kao dio popularne kulture pri čemu je prošao transformaciju od nasilnih sedamdesetih i osamdesetih godina pa sve do današnjeg vremena kada dolazi do civiliziranja igre, ali i navijača (manje je fizičkih

obračuna među navijačima, sve se uglavnom svodi na verbalne prijete i uvrjednive poruke između navijačkih skupina). Takvim se procesima prema Giulianottiju (Giulianotti, Armstrong, 1998: 203) nogomet sveo na jednu vrstu ogledala društva i sredstvo pomoću kojeg pripadnici navijačkih skupina mogu izraziti svoje nezadovoljstvo ili bunt. Time dolazimo do glavnog pitanja ovog rada: „ Je li nogomet društveno ogledalo?“. Kroz prethodne citate i primjere, moguće je zaključiti da takvi elementi postoje, no da bi se dobila potvrda, potrebno je analizirati umjetnost i druge aspekte kulture za što je u ovom radu uzet hrvatski film kao sredstvo kanaliziranja tog ogledala kojeg su koristili umjetnici kako bi prikazali oba svijeta nogometa i navijanja u Hrvatskoj. Osnova za razumijevanje hrvatskih navijača nalazi se u analizi Lalić i Wood (2014). Osim pitanja koja je svrha nogometa u umjetnosti, potrebno je i objasniti razlog odabira vremena ove umjetnosti. Kako bi se mogle povući paralele između socijalne uloge nogometa i filma, potrebno je odabrati vrijeme i usko uz analizu filma promatrati i vrijeme nastanka tih filmova, kao i ideologiju koja prevladava u tim trenucima u društvu. Sekundarni cilj ovog rada je usporedba socijalističke ideologije i kapitalizma i njihove implikacije kroz hrvatski film novijeg doba i načine na koje su upravo sportska natjecanja kao nogomet, a zatim indirektno i filmovi bazirani na tom motivu promotivni alat države. Prethodno navedeno su analizirali Skoko i Vuković (2008). Upravo je to osnovni razlog zašto je odabrano vrijeme od 1950. sve do današnjeg dana kako bi se pokazale i istaknule razlike između filmova i prisutnih poruka koje prenose sličnim radnjama.

2.2. *Metastaze*

Metastaze predstavljaju film redatelja Branka Schmidta snimanog 2009.godine. Film opisuje poslijeratnu svakodnevicu lokalnih kvartovskih dečki koji su navijači zagrebačkog nogometnog kluba Dinamo. Likovi u filmu muškarci su koje svakoga dana možete susresti u bilo kojem kvartu Novog Zagreba, lokalni Bad Blue Boysi¹ i alkoholičari koji su uz pivu i konjak već zagazili u tridesete, ovisnici o igli, bivši branitelji, stalni gosti sportskih kladionica, životom izmučene žene svih dobi od kojih neke završavaju kao žrtve nasilja, očevi obitelji bez autoriteta. Svi su oni dio filma koji ih pukom magijom velikog platna čini "većima od života" i stvara sliku jedne epohe hrvatskog nogometa. "Kada bi netko sudio hrvatsko društvo na temelju ovog filma, čupao bi si kosu", rekao je sociolog Dražen Lalić nakon projekcije *Metastaza*. Glavna radnja se odvija oko lika Krpe koji je tipičan lik nasilnog navijača spremnog za fizički obračun i na najmanji povod, bilo da se radi o ugledu njegovog ratnog puta ili s drugim nacionalnostima, a posebice Srbima na čiji spomen uvijek iznova postaje nasilan. U nedostatku takvih povoda fizički maltretira svoju nesretnu ženu ili baca banane po tamnopusim nogometašima na stadionu. Njegov ratni drug beznadni je alkoholičar Kizo. On živi s majkom i krade joj novac za alkohol, a jedini mu je smisao života Dinamo, iako nije siguran kada i s kim igraju utakmicu. Tu je i lokalni narkoman Dejo kojem Krpa nikako ne može oprostiti srpsko porijeklo iako su odrasli zajedno u istom kvartu. Radnju pokreće povratak Filipa (čiji lik glumi Franjo Dijak) iz španjolske komune za odvikavanje od droge. Njega Dejo upliće u krijumčarenje heroina koje završi loše za sve. Neki umiru, neki bježe od policije, a neki ipak uspiju pobjeći od svega. Autentičnost likova i priča sa zagrebačkih ulica zacijelo je bio glavni razlog da je roman Ive Balenovića postao rijetki domaći hit bez medijske pompe. Film je književnom djelu dodao novu dimenziju, stavljajući u kadar filma i kamere te besciljne i zacijelo unaprijed izgubljene egzistencije u prepoznatljivim skučenim interijerima i betonskim eksterijerima Novog Zagreba. Upravo odabir lokacija dao je vizualnu autentičnost filmskoj adaptaciji *Metastaza*, što ga izdvaja od većine suvremenih hrvatskih filmova "urbane" tematike u kojima likovi sjede u vilama na otmjenim brdima zagrebačkog centra i govore književnim jezikom. Ovdje likovi govore jezikom Utrina i Zapruđa, ovdje se psuje kao što se psuje i u životu, ali se i pati kao i u stvarnom životu.

¹„Bad Blue Boys“ je poznati naziv za navijačku skupinu iz Zagreba. Drugim riječima, skraćena BBB označava navijače nogometnog kluba Dinamo iz Zagreba

Kao važne scene za razumijevanje filma i razloge za to su:

1) Prva scena filma pokazuje kako žive bivši branitelji, a preko Krpe i Kize prikazuje se način života netom nakon rata. Krpa kao čovjek koji je najviše uzeo k srcu sva ratna događanja nameće svoju vlastitu ideju mržnje prema kako on doslovno navodi „komunjarama i Srbima“. On svojim načinom ponašanja nasilno pokušava nametnuti svoj stav o Srbima i komunistima ostalim likovima u sceni. Nametanje stava uspijeva mu s Kizom, a kao određenu vrstu protuteže prikazuje se treći lik kojega predstavlja Dejo. Dejo je srpskog podrijetla zbog čega ne zauzima ničiju stranu. Iz tog razloga Dejo svojim postupcima nastoji ublažiti Krpino agresivno ponašanje, no Krpa to često ne prihvaća zato što gleda Deju kroz prizmu njegovog podrijetla. Važna stvar za napomenuti je da je Dejo navijač Dinama, ali Krpa kao najvatrenijem navijaču Dejo upravo zbog njegovog podrijetla i zbog ratnih događanja sa Srbijom predstavlja navijača manje vrijednosti. Scena je bitna zbog ideje koja se želi prenijeti preko lika Krpe koji sve rješava agresijom i nasiljem, a to je da treba vladati antisrpska ideologija te da će svi oni koji budu protiv onoga što utjelovljuje lik Krpe loše proći. Time se prikazuje razjedinjenost modernog društva koja čak ni u idealima, koji su im u mladosti pomagali da stvore zajedništvo više ne pomažu u tom cilju.

2) Krpa i Kizo dolaze u kafić gdje Kizo sreće svoje suborce iz 102. brigade. Krpa i Kizo odmah s njima ulaze u raspravu te se međusobno prepiru oko činjenice tko je gdje bio za vrijeme rata. Krpa ne priznaje njihovo ratovanje i automatski umanjuje njihov doprinos zato što je Krpa ratovao u „Zloselima“. Njihovu važnost objašnjava činjenicom kako je to negdje gdje samo on zna, a ostali nemaju pojma. Dolazi do sukoba gdje se Krpa fizički obračuna s pripadnikom 102. brigade zato što mu se suprotstavio. Na istu tu scenu nadovezuje se sljedeća scena gdje Krpa odlazi na utakmicu Dinamo – Rijeka. Odmah se spominje kako je Rijeka „četnički“ grad zbog „komunjara“ na vlasti. Unutar ove dvije scene može se povezati Krpin stav prema braniteljima iz 102. brigade i prema Rijeci. Oboje znače nešto „hrvatsko“, ali prema njegovoj ideologiji smatra da su manje vrijedni od njegovih „hrvatskih“ vrijednosti zato što sve ono što se nije ticalo direktno u ratu njega, njemu je daleko i strano te on to podcjenjuje.

3) Krpa navija za Dinamo i u tom trenutku nepoznata osoba ih polijeva vodom. Krpa mu krene psovati s pretpostavkom da je Srbin i ostali se smiju. Sukob nastane kada Dejo koji ima srpsko podrijetlo krene govoriti toj osobi koja ih je polila „ako nisi četnik onda ti jebem majku katoličko ustašku“. U tom trenutku započinje rasprava i svađa i kasnije nasilno nasrtanje Krpe na Deju i Filipa zato što govore o ratu u kojem nisu sudjelovali. Kizo tu djeluje kao svojevrsna tampon zona između Krpe i dvojca kojeg čine Filip i Dejo. Krpa opet pokazuje poslijeratni duh

mržnje s pretpostavkom da je njegova ideologija dominantna zato što jedino on smije govoriti o ratu i vrijeđati ostale na nacionalnoj i etničkoj osnovi. Scena pokazuje kako je mržnja prema neprijatelju jača od osovine prijateljstva zato što Filip i Dejo predstavljaju Krpine prijatelje, ali samo onda kada govore i ponašaju se u skladu s Krpinim očekivanjima. Kad god Krpa spomene rat i što god vezano uz rat, ostali trebaju slušati i tko god iznese drugačije mišljenje postaje protivnik Krpinog „ispravnog“ mišljenja i automatski je u krivu. Unutar ove scene prikazan je Krpin lik kao utjelovljenje poslijeratnog duha mržnje. Iz toga se implicira da je takvo mišljenje nakon rata bilo dominantno te da su većina likova u stvarnom životu poput Krpe tako razmišljali i slično se ponašali prema neistomišljenicima.

Likove povezuje nogomet kao centralna tematika filma i njihova pripadnost BBB-u. To je njihova prošlost, ali i pogled na budućnost. Njihova odanost pripada njihovom klubu, Dinamu, i time stvaraju svojevrsnu povezanost kojom se može dobiti pogled na njihovu psihu. Krpa kao lik koji povezuje cjelokupnu priču je težak karakter, svojim PTSP-om i nezadovoljstvom stvara negativnost gdje god može. Njegova stvarnost se svodi na trenutačno uživanje, a pogotovo dok igra njihov zajednički omiljeni klub. Samo to mu je na kraju i ostalo od njegove mladenačke ratobornosti i snage. Upravo ta lijepa sjećanja na mladost i proživljavanje tih iskustava kroz druženje i pričom s prijateljima još uvijek drži ovu skupinu nesretnika na okupu. Naziv *Metastaze* je proizašao iz metafore kojom su glavni likovi metastaze raka koji je prožeo cjelokupno društvo. Taj rak je u ovom slučaju rat, tj. težnje za odvajanjem i posljedično domovinski rat kojim je nastala današnja Republika Hrvatska. Na rak kroz priču ukazuju likovi u scenama poput one gdje Krpa i Kizo odlaze u grad. Upravo tada Krpa negoduje kako je dva popodne, a nitko ne radi. Dodaje kako toga u inozemstvu, tj. Europi nema jer je to vani nedopustivo. Razlog tomu je dalje naveden: „ako te šef „Vani“ nađe da u to vrijeme nisi na radnom mjestu dobivaš momentalni otkaz.“ Time se kroz film prikazuje sukob onih vrijednosti iza koje su se borili i vrijednosti koje postoje u trenutačnom društvu. Društvo u kojemu se oni trenutno nalaze smatraju nepravednim s izvrnutim idealima u kojima se ne snalaze. Jedino okruženje koje je njima samo po sebi domaće je upravo tribina na Maksimiru. Tamo se oni osjećaju kao doma te imaju osjećaj pripadnosti. Taj osjećaj pripadnosti ih povezuje s onim njihovim mladenačkim buntom kojemu su se pridružili i na ogroman broj priča koji je proizašao iz njihovih zajedničkih avantura. Time oni sebe poistovjećuju s nogometom i navijačkim duhom i prikazuju sebe kao svojevrsne heroje unutar svojeg malog i, na kraju dana, jadnog svijeta kao način bježanja od stvarnosti.

Slika 1 Glavni likovi Metastaza

Izvor: <https://mojtv.hr/thumb.ashx?path=/images/b00a2b6b-1387-4c6b-a08a4e5d44fe0f30.jpg&w=491&h=250>

2.3. ZG80

ZG80 je prednastavak filma *Metastaze* Branka Schmidta zato što prikazuje Krpu i druge likove prije rata. Film je izdan 2016. godine. Taj isti Krpa pojavljuje se u *Metastazama* kao teži slučaj posljedica rata. U filmu se susrećemo i s drugim poznatim likovima poput Kize i Deje, a *ZG80* vraća nas na sam početak njihove priče i ulazi u motivaciju koja stoji iza njihovog djelovanja u kontekstu predratne Jugoslavije. Ova akcijska komedija prati grupu navijača Bad Blue Boysa' koji odlaze na utakmicu između NK Dinamo i FK Crvena Zvezda gdje ih očekuju njihovi tadašnji najveći rivali – Delije. Utakmica pokreće niz događaja koji dovode do pravog navijačkog rata na ulicama Beograda. Mnogi od likova u filmu inspirirani su legendama koje kruže unutar navijačke skupine Bad Blue Boysa. Već na početku filma je vidljiva koliko je bila jaka navijačka ideologija u Zagrebu kada se dječaci pod svaku cijenu pokušavaju izvući s nastave da bi mogli ići na utakmicu. Tradicija je da se od malih nogu navija za klub iz kvarta pa tako šire gledano i za klub iz grada u kojem se živi. Iz svega toga razumljivo je njihovo ponašanje u filmu. Važna scena u kojoj je prikazan duh bratstva i jedinstva u filmu *ZG80* je situacija ispred vlaka kada se sreću navijačke skupine Torcida i BBB. BBB je predvodio Krpa, dok je drugu vodio Roko. Nakon što su se Krpa i Roko počeli fizički obračunavati, Ičo Purger ih je podsjetio da se nisu došli svađati i tući međusobno, već da su došli tući „cigane“, time implicirajući na navijače Crvene Zvezde. Kada postoji neki vanjski „neprijatelj“, kojega u *ZG80* predstavljaju navijači Crvene Zvezde- Delije, tada se udruge navijača Torcida i BBB mogu ujediniti. Nakon toga uslijedila je pjesma „Dinamo i Hajduk dva su kluba bratska, njima se ponosi čitava Hrvatska“. Unutar ove scene prikazan je način izgradnje nacionalnog duha bratstva i jedinstva uz pomoć vanjskog neprijatelja, tj. izgradnja nacionalnog identita uz pomoć opreke prema drugoj nacionalnosti, u ovom slučaju Srbima. Također postoji jedna situacija gdje jedan od navijača BBB-a spominje nogometaša Mancea (inače igrača nogometnog kluba Partizan) te mu psuje „mater četničku“ na što mu jedan drugi navijač BBB-a, koji je više obrazovaniji te se ponaša kontra normi stereotipiziranih balkanskih navijača, govori kako je taj isti igrač Mance bio hrvatskog podrijetla zbog oca Ferdinanda na što mu ovaj odgovara „nema veze onda mu j.... mater ustašku“. Time se dokazuje kako sami navijači nemaju veze direktno s nogometom već s gradom i državom te političkim sustavom iz kojega dolaze.

Kao primjer možemo uzeti inserte iz filma *ZG80* u kojima su prikazani utakmice Dinama protiv Crvene Zvezde. Te scene uopće ne prikazuju događanja na terenu niti utakmicu u kojoj igraju

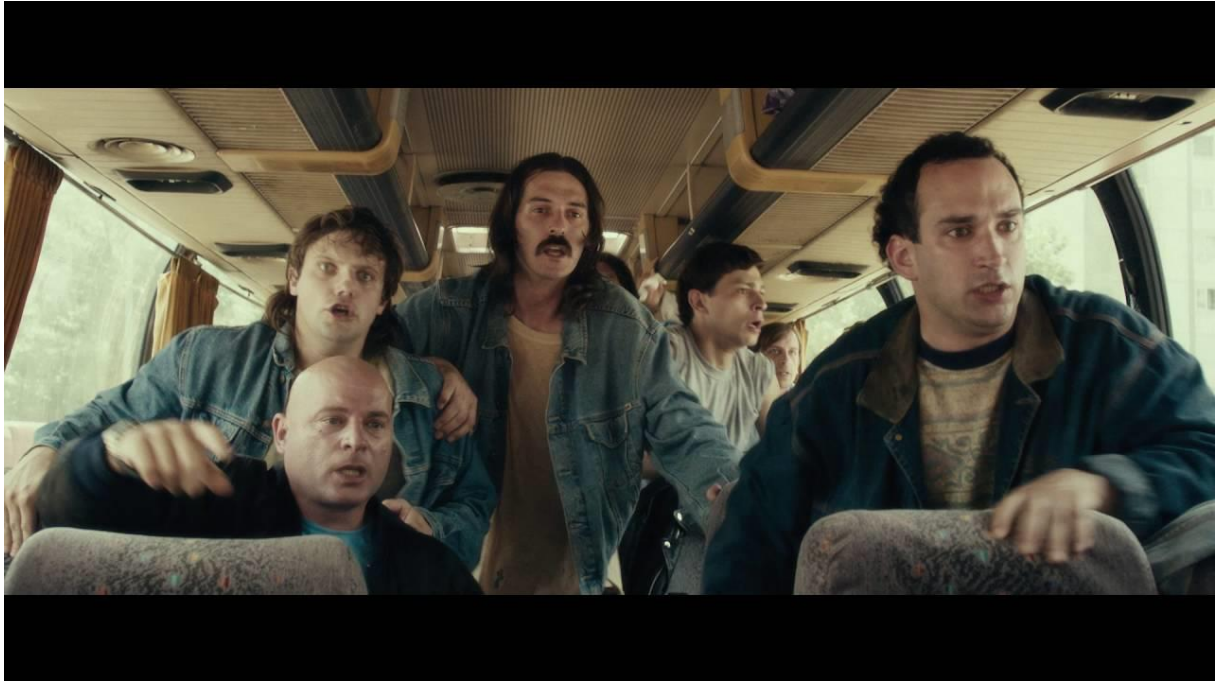
nogometaši već daju prikaz što se događalo kada je navijač BBB-a Buba slučajno završio na tribini gdje se nalaze Delije. S druge strane tribine cilj Dinamovih navijača bio je samo omesti policajce tako što se većina navijača koja je imala hrabrosti približila zaštitnoj ogradi i uporno pokušavala ući na teren dok je Žuti ušao sa zastavom. Kao obrazloženje njihovih postupaka nalaže se kako oni nisu ni namjeravali ući na teren, već su to učinili kako bi Žuti uspio unijeti zastavu s Dinamovim grbom usred Marakane, terena nogometnog kluba Crvene Zvezde i time nanio sramotu protivničkom klubu. Tome u prilog Malbaša (Nacional, 2015) tvrdi : „No film se ne bavi konkretnom utakmicom...U filmu se spominju četiri navijačke skupine, Grobari, Torcida, Delije i Bad Blue Boysi koji su u centru priče: u situaciji u kojoj je jasno da slijedi raspad Jugoslavije, oni odlaze na gostovanje u Beograd i film uvelike oblikuje susret s navijačkom skupinom Delijama“. Film ima težinu zbog povijesnih konotacija radnje koja je prethodila raspadu Jugoslavije. Što se tiče samih neslaganja i društvenih previranja koji su se događali van samoga terena iz filma ne saznajemo mnogo, no ponekad informacija protječe iz razgovora između intelektualca/navijača Filipa i Vladimira, Dejinog tetka. Dejo je u Beograd došao prvenstveno na utakmicu, no usput je posjetio rodbinu kako bi se sakrili na sigurno od Delija koji su vrebali navijače Dinama u svakom kutku grada. U njihovom dijalogu Filip i Vladimir progovaraju o separatizmu gdje Vladimir poludi i tvrdi sljedeće: „Danas bi svi htjeli pod maskom demokracije da rasture Jugu“. Na njegovu tvrdnju Filip dodaje da se takve tenzije osjećaju i u Sloveniji koja također posjeduje želju za svojom autonomnom državom na što Vladimir opet poludi i upotrebljava stereotipnu predrasudu o Slovencima: smatra da je Slovenaca premalo da bi uopće pomislili na tako nešto kao što je osnivanje i uspostava vlastite države.

Važna scena pri shvaćanju samog filma je i ona kada BBB-i dolaze vlakom u Beograd. Prilikom njihova dolaska dočekuju ih Delije s nacionalističkim povicima i gađanjem vlaka bocama. To je sam početak njihovog sukoba uoči utakmice, a daljnjim intervjuima doznaju se mišljenja obje strane o onoj drugoj. Prilikom samih intervjuova vođa Delija izjavljuje kako mu je cilj: „razbiti glavu nekome od Bad Blue Boysa“. S druge strane, Buba daje sljedeću izjavu: „Nisam nacionalist, ali mrzim Delije, Grobare i Srbe općenito“. Upravo te izjave daju prilično realnu sliku onoga što se u tim trenucima događalo i vrtilo po mislima navijača s obje strane. Važno je napomenuti kako njihov odnos dolazi iz njihovog nacionalnog identiteta i nacionalizma koji je prešutno vladao u tadašnjim republikama SFRJ i koji je kulminirao objavom neovisnosti Hrvatske kroz koju godinu kasnije.

U odnosu između Deje i Vladimira uočava se kako Dejo ne pridodaje važnost Titu i komunističkoj partiji koliko i jugofil Vladimir. Očiti primjer je njegov pokušaj smirivanja Vladimira - govori mu da su njegovi prijatelji zajedno s njim došli u Beograd da bi stavili Titu cvijeće na grob na što Vladimir reagira s velikim oduševljenjem. Razlog njegovog oduševljenja je taj što i dalje postoji omladina kojoj je stalo do Jugoslavije i kulta ličnosti Tita tako da cijene onu parolu: „Treba cijiniti sve ono što su stariji napravili za nas“.

Važno je za napomenuti kako je u filmu vidljiv i odnos između samih navijača. Prikaz toga očituje se u sceni nakon zadnje tuče u kojoj se pripadnici BBB vraćaju po svojeg kolegu, Bubu, koji je postao žrtva Delija i time se vidi određena kolegijalnost između samih navijača. Kao dodatan prikaz njihovog međusobnog odnosa, vidljiv je odnos između jednog navijača Delija i jednog BBB-a. Obojicu spaja ljubav prema nogometu i svojem klubu, no i međusobno poštovanje koje osjećaju kao prijatelji. Njihov odnos završava tako što pojedinačno odlaze natrag svojim respektivnim navijačkim skupinama. Takva odanost je jaka među pojedincima iz razloga što se unutar male skupine ljudi stvara određena kohezija kada se svi pojedinci međusobno znaju i kada postoji određena doza komunikacije između svih članova. Upravo je ta kohezija grupe bila čimbenik spasa za Bubu.

Navijači u filmu prikazani su tako da njihovo ponašanje nalikuje revolucionarnom, pa čak i gerilskom ratovanju. BBB-i u filmu se bore protiv Delija i time na svojevrsan način vode rat protiv tuđeg, njima stranog sustava. Važno je napomenuti kako taj njima nametnuti sustav nije prisutan samo u Beogradu gdje su u tuđini, već i u njihovom rodnom gradu, Zagrebu, gdje se bore protiv policije. Policija u ovome kontekstu predstavlja zakon i red njihovog domaćeg sustava. Sustav za koji oni smatraju da im je nametnut i samim time „stran“ i hladan. Iz nemogućnosti poistovjećivanja s vlastitim sustavom, oblikuje se njihovo ponašanje koje se može opisati iz više različitih perspektiva. Perspektiva navijača je obrana svojega i njihovog moralnog kodeksa tj. osamostaljenje od nametnutog sustava. S druge strane, perspektiva samog sustava je kako ponašanje navijača nije primjereno te se mora kazniti sankcijama. U tom pogledu, navijači su proizvod sustava u kojemu sve više osjećaju nepripadnost te teže ka tome da stvore svoj vlastiti svijet. Njihov mentalitet je u stvari samo manifestacija težnje cjelokupnog društva koju nam je povijest direktno i opisala kroz daljnje događaje koje znamo mi kao gledatelji.

Slika 2 Scena iz filma ZG80- Putovanje na gostovanje u Beograd

Izvor: <https://i.ytimg.com/vi/hSYP6UE2dEo/maxresdefault.jpg>

2.3.1. Općenito o likovima ZG80 i Metastaza

O podudarnostima stvarnosti i likova iz oba filma važno je napomenuti kako je scenarist Robert Cukina uzimao fizičke osobe kao inspiraciju za film. Dokaz za navedeno može se naći u intervju sa scenaristom za Nacional (Malbaša, 2015): „I fiktivni i stvarni likovi živjeli su na margini”. Spominje se dodatno kako stvarni likovi više nisu živi. „Žuti se ubio, uništio ga je alkohol, isto kao i Bubu. Iću Purgera dokrajčila je droga. Cukina se družio sa Žutim i išli su u istu osnovnu školu.“. Nadalje, spominje se kako su i ostali likovi završili, te napominje da su filmska priča i stvarnost veoma bliske, a posebice u obliku likova Bube, Dugog i Branka. Dodatno, napomenuto je kako su pojedini likovi amalgam više stvarnih ljudi. Cukina nastavlja kako je, primjerice, lik Filipa svojevrsna protuteža kojom se prikazuje heterogenost i raznovrsnost životnih priča, te napominje da je među njima bilo i „intelektualaca, pa čak i cura“ čime dokazuje raznolikost njihovih prošlosti i karaktera.

Rene Bitorajac, kao glumac koji je utjelovio glavnog lika, Krpu, pratio je razvoj scenarija oba filma. Neki su dijelovi oko njegove uloge Krpe izbačeni, poput zaljublivanja u Selmu, no ostalo je da Krpa u priči ima 20-ak godina i da je vođa navijača Dinama. “Nema bradu, nema tetovažu

i još nema PTSP. Ostalo je isto. Samo što sam ovoga puta u društvu puno mlađih, ali ništa manje talentiranih glumaca”, kaže Bitorajac koji se za ulogu i fizički pripremao. “Tada su neki ljudi živjeli za nogomet, navijanje i gostovanja. Oni su danas malo stariji, ali još uvijek su im sjećanja na te dane glavna preokupacija. To je priča o njima”, tvrdi Bitorajac prilikom usporedbe *Metastaza* i *ZG80*. Kao značajne glumce, važno je napomenuti Filipa Detelića koji je glumio Bubu, Miju Jurišića koji je u filmu prikazao Iću te Domagoja Mrkonjića kao Žutog.

Što se stvarnog Bube tiče, Detelić tvrdi sljedeće: “Buba je legendarni navijač Dinama. Svi ga znaju, ne samo tu kod nas. Ima jedna scena gdje u TV intervjuu kaže: ‘Ločem i delam pizdarije.’ To ukratko opisuje kakav je bio.” Za lik Žutog Mrkonjić, koji do snimanja ovog filma nije 13 godina bio na utakmici, pripremao se s Kohortom, navijačkom skupinom nogometnog kluba Osijek. O svom iskustvu i znanju koje je zaradio s njima kaže: “Shvatiš da su navijači 12. igrač nekog kluba. Onaj trenutak kada se igrači nakon tekme zahvale navijačima, gotovo da je poetičan. To im je hvala za asistenciju, za gol, za navijanje.” Osim toga, važno je napomenuti kako je u povijesti Boysa bilo više ljudi koji su nosili nadimak Žuti. O tome Mrkonjić tvrdi: “Maltene svaka generacija ima svojeg Žutog pa se i ja trudim da ostanem zapamćen. Nadam se da ću glumom opravdati svoj lik.”

Kao pripremu za svog lika Iće, Glumac Mijo Jurišić se pripremao gledajući videozapise na YouTube-u, među kojim se ističe video “Torcidaš u Beogradu”. Ićo Purger, kao navijač Hajduka i Dinama, bio je osebujan lik kojeg Jurišić opisuje na sljedeći način: “Ići je bilo najvažnije ostvariti bratstvo i jedinstvo u tim povijesnim kontekstima. Brisao je granice između sjevera i juga. Mislim da je bio pionir u tome i da je to dobro radio.”

Za razliku od tih triju likova kojima su tučnjave bile svakodnevice, Filip, kojeg glumi Matija Kačan, u filmu ide prvi put na utakmicu, štreber je i ne zna se tući. “On je njihov prijatelj, znaju se od djetinjstva s kvarta, ali on ide na fakultet, ima stabilnu vezu i obožava nogomet. Odlučio je da će otići na utakmicu s dečkima, krenuo i umro od straha. Kako će doći do kraja, izgurati film, to ćemo vidjeti”, kaže Kačan kojem je najteže bilo prikazati lik kao inteligentnog mladića koji se dobro snalazi u raznim situacijama, koji je preplašen, ali ne smije ispasti “papak”. Prije početka snimanja družio se i s navijačima iz kvarta i zaključio da ih mediji, i svi kojima to odgovara, pretjerano prikazuju kao huligane. “Ti dečki vole izaći, popiti, često se zezaju i svatko svakog provocira. Ima nešto lijepo u toj fazi odrastanja”, kaže Kačan. Upravo je Filip sa svojim drugačijim životom u filmu svojevrsna protuteža drugim likovima kako bi se ostvarila realna slika navijačke populacije. U prilog tomu ide i njegov nadimak, koji kao takav i nije nadimak, već je samo njegovo ime čime se također izdvaja od ostatka društva.

Unutar navijačke skupine se nalazi i Dejo koji se pojavljuje i u filmu *Metastaze*. U ovom filmu se iz Beograda s roditeljima preselio u Zagreb. Odrastao je u „kvartu“ i družio se s navijačima Dinama i naposljetku postao jedan od njih. Deju glumi srpski glumac Marko Janketić: „Kao glumcu izazov mi je što se kroz lik bavim jednim društvenim aspektom tog vremena, u kojem je, s jedne strane, u grupi vladala nacionalistička atmosfera, a s druge strane, bio je prihvaćen među ljudima koji su se borili protiv nečega čemu je on izvorno pripadao.“

Glumac Marko Cindrić obožava nogomet, navija za Dinamo, ali nije Boys. Njegov lik Kizo iz *Metastaza* je, s druge strane stereotipni Boys, jedan od članova slavne ekipe kojem su škvadra i putovanja bili sve. Kod Kize mu se sviđa, kaže, što ima „čelična muda“, vjeruje u Dinamo i Hrvatsku, ali i u borbu protiv sistema te ne poštuje pravila.

Igor Hamer glumi Roka, vođu zagrebačke Torcide. On je purger koji navija za Hajduk. Za tu ulogu Hamer se nije morao puno pripremati jer je odrastao s navijačima iz tog razdoblja. Bio je kao 15-godišnjak na utakmici između Dinama i Crvene Zvezde 13. svibnja 1991., kada su izbili veliki neredi te mu je to dalo jednu drukčiju i realniju sliku naspram one koja je dramatzirana u filmu. Njegov komentar na razdoblje danog filma je najbolje opisano kroz sljedeći citat: „Bilo je to jedino razdoblje u kojem su hrvatske navijačke skupine poput Armade, Kohorte, Torcida i BBB-a nastupali zajedno kada se igralo protiv srpskih klubova.“

2.4. *Plavi 9*

Plavi 9 hrvatski je dugometražni film iz 1951. godine. Ulogu redatelja popunjava tada još neiskusni Krešo Golik kojemu je to bio prvi igrani film. Scenarij su napisali Hrvoje Macanović i Geno Senečić. Bitno je za spomenuti kako je Macanović u kasnijoj karijeri postao poznati sportski novinar. Uzevši u obzir godinu njegovog izlaska, film prikazuje nogomet u jednom znatno drugačijem svjetlu nego prijašnji filmovi te je svojevrsan produkt svoga vremena. Njega se može smatrati svojevrsnim prikazom jugoslavenskog socijalizma naspram kapitalizma. Kako bi se navedeni sukob prikazao kroz radnju filma i time, na neki način, ispunio propagandnu ulogu, osobine oba sustava prikazana su u likovima Zdravka i Fabrisa. Tako je postavljena pripovjedna alegorija naspram tada aktualnih tema društva poput usklađivanja kolektivističke ideologije s hedonističkim individualizmom. Navedeni film neovisno o svojem kasnijem utjecaju nije nastao na toj ideji.

Krelja u svojoj biografiji o Goliku spominje kako je i sam Golik u početku zamišljao film kao situacijsku komediju, a ne socrealistički film što je na kraju postao. Utjecaj na navedeno Krelja pojašnjava činjenicom kako je tadašnji umjetnički savjet pokrovne tvrtke – Jadran film zahtijevao „moralni preobražaj lika“. (Krelja, 1998: 58) Zanimljivo je spomenuti kako je film sniman u četiri grada: Splitu, Zagrebu, Rijeci te Beogradu. Film je svojedobno općinio jugoslavensku publiku, no filmski su kritičari imali nešto lošiji, ali i dalje pozitivan dojam o filmu. Prema Šakiću (2004: 96), idejne osnove filma ne prelaze iznad onoga što bi se tada moglo nazvati sovjetskom sportskom komedijom. Drugim riječima rečeno, lijepo upakirana proslava rada i proizvodnje kroz alegoriju sporta i smijeha. Važno je razumjeti kako je navedena struja bila prisutna u svim aspektima umjetnosti bivše države te Mataga spominje zadaću nove književnosti koja je bila svojedobno izrečena na plenumu Saveza književnika Jugoslavije: „[Književnost] mora biti odraz života, napora, pobjeda i stemljenja našeg čoveka iz najširih narodnih slojeva“. (Mataga, 1987: 20-21) Time je u bivšoj državi otvoren put za djela proizvodnog žanra po uzoru na Sovjetski Savez gdje je heroj dio radničke klase koji se suprotstavlja bolje pripremljenom antagonistu iz buržoaske klase te na kraju pobjeđuje kroz svoj rad, duh i drugim vrijednostima kojima su se veličale osobine „idealnog radnika i komunista“. U filmu *Plavi 9*, protagonist je Zdravko Petričić iz radničke klase. Koliko je navedena činjenica naglašena, vidimo u prvim scenama filma gdje se pokazuje njegov posao podvodnog zavarivača i opasnosti kojima se on upušta na gotovo svakodnevnoj bazi, samo kako

bi završio radni zadatak koji je pred njega postavljen. Uz posao kojeg svakodnevno obavlja, prikazuje se njegova strast za nogometom i želja da, kada završi sa svojim poslom, zaigra u dresu „plavi 9“ odakle i sam naziv filma. Upravo je ovaj zadnji motiv neobičan za filmove proizvodnog žanra iz razloga što se time dodaju elementi individualizma liku Zdravka. Neovisno o tome, Zdravka se prikazuje kako odbija otići na utakmicu uz dopuštenje poslovođe dokle god posao nije završen, čime je na svojevrsan način nadoknađena doza individualizma kroz dodatnu dozu predanosti radu.

Upravo je ta doza predanosti radu najveća razlika između protagonista Zdravka i antagonista Tonči Fabrisa, koji se jednako tako bori za isti dres. Tonči Fabris kroz radnju filma prikazan je kao klasični individualist više klase. Na utakmicama ne igra za kolektiv, već za vlastiti uspjeh. Dodatno, prikazuju se i scene gdje on ne poštuje pravila, ismijava trenera i žali se kako je podcijenjen. Važno je spomenuti kako bi kroz navedene činove lako bilo zaključiti kako je Tonči Fabris veoma neugodan lik kojeg je teško poštovati kao gledatelj. Golik je namjerno navedene činjenice spustio na neki razinu polušaljivog ponašanja nezrele i napuhane osobe, kao i na direktno asocijalno i antipatično ponašanje kako bi se dalo zaključiti iz ovakve karakterizacije likova. Dodatno, prikazane su i strasti koje posjeduje Fabris kojima se pokušava prikazati njegovu negativnost: ples, alkohol, biljar i, za ono vrijeme još uvijek, kontroverzan i dekadentan, jazz.

Uz sam nogomet i rad, sporedna ili glavna fabula oba lika je u osvajanju djevojke, Nene. Nena je prikazana kao uzorna i kolektivistički nastrojena djevojka, sportašica koja se bavi plivanjem i istovremeno učenica koja radi u crtaonici brodogradilišta. Njezin karakter je prikazan klišejski kao povodljiv, lakomislen i prevrtljiv, što je bilo uobičajeno za sekundarne ženske likove u to doba. Njezinu pažnju prvotno privlači Fabris sa svojim stavovima, individualizmom i napuhanim egom, no kroz film prikazano je kako njezinu pažnju ipak osvaja heroj Zdravko. Od velike važnosti je uočiti simbole filma i neke scene koje bi u drugačijim vremenima bile potpuno drugačije shvaćene. Primjer takve scene je kada Nena nakon druženja s Fabrisom počne zamišljati da živi jednim takvim buržoazijskim životom u kojemu bi ona bila plivačka prvakinja i zbog toga poznata i slavna, no odgovor kolektiva na takve težnje se veoma brzo prikazuje: fiskulturni aktiv brodogradilišta se skuplja zbog njezinih ocjena, te joj zabranjuju odlazak na plivanje zbog popuštanja u školi. Važno je nadodati kako se radnja dalje odvija da se Nena sve više priklanja duhu kolektivismu i Zdravku te da na kraju, pod vodstvom svojih kolega sportaša koji su joj prethodno zabranili plivanje, Nena uspijeva u naumu da osvoji prvo mjesto u plivanju. Navedeno joj ne bi uspjelo da ona nije prigrlila kolektivni duh te je zbog toga

poruka filma da se u željama za osobnim uspjehom, hedonizmom i individualizmom ne može postići koliko i sa podrškom ljudi oko vas. Time bi se moglo učiniti znatnu paralelu s današnjim modernim sportskim filmovima, no načini i metode postizanja toga, koje su prikazane kroz *Plavi 9*, su definitivno proizvod vremena gdje su individualizam, slava i uspjeh određene od strane vladajućih. Najveći dokaz navedenom je u sceni filma gdje se sastaju direktor brodogradilišta i trener plavih. Unutar te scene, trener je došao zamoliti direktora kako bi pustio Zdravka na utakmicu, a da navedenoj sceni i razgovoru nisu prisustvovali niti jedan od glavnih likova filma. Time je prikazano kako je odluka vlasti krajnja te da ona utječe na uspjeh pojedinaca u obliku prilika koje im se pružaju da ostvare vlastite želje.

Plavi 9 je film koji je nastao u doba kada se u Jugoslaviji završavalo s mjerama restrikcije, dijeljenja dobara svima na jednakoj razini i kada se navedeno desetljeće općenito može smatrati početkom održavanja brojnih zabavnih programa poput filmskih festivala, pokretanja festivala zabavne glazbe, ali i ukidanje racionirane opskrbe. Navedene promjene bile su nagovještaj poticanja potrošačke kulture i svojevrsni način udaljavanja od komunizma. Važno je napomenuti kako se udaljavanje od komunizma vršilo poticanjem zabavnog sadržaja i određenih tehnoloških napredaka poput proizvodnje prvih auta, pokretanje prvih televizijskih programa i dr., no navedeno je i dalje moralo biti pod bliskom kontrolom kolektiva kako bi se vladajući režim prikazao kao savjestan, odgovaran i pravedan, čime se u biti pokušavalo stabilizirati vlast države nakon dugog broja godina stalnih sukoba, promjena država i ratnih događanja.

Moguće je zaključiti kako je nogomet u ovome filmu sredstvo prenošenja poruke kolektivizma i mogućnosti uspjeha koje su dostupne u tadašnjem sustavu koji je donosio brojne promjene naspram prijašnjih vlasti svim stanovnicima države. Promicanjem uspjeha kroz kolektivizam i rad stvarala se podloga za usvajanje ideja kolektiva i predanog rada, koje su, ni na koji način slučajno, bile upravo i ideologije vladajuće partije. Koliko je značaj kolektiva radnika bio jak tada, prikazuje činjenica da su ti motivi bili određeni u filmu savjetom pokrovnog poduzeća, a ne nekog tijela vlasti čime bi to direktno bilo propagandističko djelo. Ovakvom izvedbom, za vlast je film bio politički podoban te nije ni čudo da je doživio toliki uspjeh na projekcijama, usprkos činjenici da, kad bi takav film danas izašao, nebi uopće bio senzacija, već bi ga se naprotiv smatralo lošim i ne vrijednim gledanja za široku publiku za razliku od prethodno spomenutih filmova unutar ovog rada.

Slika 3 Glavni likovi iz Plavi 9

Izvor: <https://mojtv.hr/thumb.ashx?path=/images/beeabc44-8cfe-4e96-a569-de2e3588cac2.jpg&w=491&h=250>

2.5. *Ajmo Žuti*

Ajmo Žuti je film hrvatske produkcije iz 2001. godine. Po žanru on je sportska komedija kao i *Plavi 9*, no kronološki on je proizvod drukčijeg doba. On je nastao nakon hrvatskog osamostaljenja i rata te radi toga prenosi drugačiju poruku naspram filma *Plavi 9*. Za razumijevanje *Ajmo Žuti*, važno je upoznati se s radnjom filma. Ukratko radnja filma glasi: Ivek i Kruno navijači su prigradskog niželigaša, Žutih. Klub ima momčad za drugu ligu, ali ga bojkotiraju suci. U klub pristiže tajkun koji dovodi novog napadača, potkupljuje suce i dokapitalizira klub. Uskoro se ispostavi da na stadionu namjerava sagraditi farmu činčila. Stari drukeri Žutih u dvojbi su: je li im važnija Druga liga ili obraz i stari duh Žutih?

U filmu *Ajmo Žuti* događa se društvena situacija u kojoj se individualni interes pojedinca, koji predstavlja buržoazijske vrijednosti, stavlja ispred onoga što želi običan čovjek tj. navijač. U filmu su konkretno situacije u kojima se vrijednosti i kultura življenja zajednice objedinjuju u čovjeku koji voli Žute više od života te je tipični pa čak i stereotipni primjer navijača koji zna i povijest kluba i najbolje strijelce i najjače generacije u klubu – ukratko, zna sve o klubu kojeg prati i za koji navija od onog dana kada je počeo navijati za taj klub. No, stvari se počinju zakuhavati kada dolazi poduzetnik kojega glumi Goran Grgić te želi sagraditi farmu činčila na mjestu stadiona. U tom trenutku dolaze na scenu tri lika oko kojih se plete radnja i sudbina kluba, ali i svih onih koji se izjašnjavaju kao Žuti. Dakle radi se o likovima Iveka, Krune i tajkuna. Ivek je najromantičniji lik što se tiče Žutih zato što se nerijetko prisjeća vremena kada su Žuti bili uspješni te je neiskvarena osoba, pomalo naivan, iskren s emocijom ljubavi koju nosi u sebi i širi je okolo među svojim navijačima. Uz navedene činjenice važno je spomenuti kako se njegova ljubav prema klubu najviše očituje u tome što je prisutan na svakoj utakmici. Kao njegova protuteža unutar radnje je njegov prijatelj Kruno koji ga vjerno prati na svim utakmicama sve dok ne upadne u razgovore s tajkunom koji mu obeća veće novce i bolji status na poslu. Ono što Kruni u danom trenutku nije objašnjeno je da je to sustav „usluga za uslugu“ te ga tajkun time ucjenjuje. Dakle, Kruno je morao glasati za tajkuna kada se biralo predsjednika kluba zato što je bio ucijenjen poslom. Njegova situacija u svakom slučaju nije laka zato što je uz tu bolju poziciju dobio veću plaću i samim time bolje osigurao svoju obitelj. Iz to razloga Ivek i Kruno su se odmakli, a s obzirom na to da se u tako malenim mjestima svaka trzavica i promjena odmah što se i dogodilo između Iveka i Krune. Valja istaknuti da su cijelo vrijeme,

otkada je tajkun došao u mjesto, kolektiv i zajednica stavljeni na kušnju. Točnije, ako preslikamo priču na razinu društvenih uređenja, radi se o borbi kolektiva protiv kapitalističkog i beskrupuloznog duha koji baca sjenu nad zajednicom. Važno je napomenuti kako je bila javna tajna da tajkun nema čiste namjere što se tiče Žutih te da mu nije bilo ni od kakvog značaja što će biti dalje sa Žutima jer je njegov prioritet privatni interes.

Važna scena za razumijevanje biti filma je kad Ivek i Ciprić odluče obraniti se od Grgićeve namjere da od njihovog terena napravi farmu činčila. U toj sceni vidi se naboj i duh zajedništva Žutih koji je počeo nestajati otkako je klub preuzeo novi predsjednik kojeg utjelovljuje Goran Grgić. Treba napomenuti da je u toj sceni najviše do izražaja došao Ivek. Njegova osobnost je najviše došla do izražaja radi njegovog vatrenog navijačkog duha unutar scene i osjećaja da se time uništava duh tradicije kluba. Odlučio je u toj sceni i osvijestiti svoga prijatelja Ciprića koji je s njim bio u navijanju od samog početka, ali je dolaskom novog predsjednika prestao biti toliki vatreni navijač. Razlog tomu je što ga je novi predsjednik potkupio zato što mu je obećao veću plaću na njegovom radnom mjestu gdje mu je predsjednik kluba ujedno i šef u tiskari. Scena je bitna zbog duha bratstva i jedinstva satkana u duhu dvojice navijača (Iveka i Ciprića) koji je postojao i prije dolaska novoga predsjednika kluba koji sa sobom nosi kapitalizam u selo. Valja napomenuti da se selo u kojem postoji NK Žuti nije još susrelo sa bilo kakvim oblikom kapitalizma. Upravo je u tome novi predsjednik vidio priliku da manipulacijom i praznim obećanjima, „priglupim“ seljacima nametne svoju ideju da se na mjestu stadiona Žutih napravi farma činčila, ali zahvaljujući starom duhu bratstva i jedinstva Žutih koje je još postojalo u Iveku i Cipriću kapitalizam i samim time Grgić nije uspio u svom naumu.

Važno je spomenuti i scenu kada Ivek vidi podmićivanje suca. To se može interpretirati kao opiranje novom sistemu kojega nameće novi predsjednik kluba. Novi predsjednik kluba ugošćuje suca koji je netom prije presudio utakmicu protiv NK Žuti. Za nagradu sudac je dobio mito i večeru koju mu je platio Grgić. Valja napomenuti kako je doza elitizma vidljiva u sastojcima te večere. Na večeri su jeli školjke usred kontinenta i time se dodatno pokazuje njihov stav kako su oni bolji i iznad prosječnih navijača i „priglupih“ seljaka. Daljnji tijek događaja u sceni je bitan jer pokazuje otpor običnog, „malog“ čovjeka protiv onoga što mu se nameće pred vlastitim. Kao odgovor na to čovjek osjeća da gubi kontrolu nad situacijom te opet odlučuje uzeti stvari u svoje ruke. Dakle, Ivek i Ciprić na Ivekovu inicijativu odluče sačekati suca te mu pokušati objasniti kako njegovi postupci nisu u skladu s moralom. Scena završi tučom gdje nogometni sudac, istuče oba navijača i odveze se autom dalje. Poanta je da se nakon toga najvatreniji navijač Slavek ustaje i odluči pridružiti se borbi koja je zadesila njihov klub.

Kao što je moguće povući paralele između radnji između *Metastaza* i *ZG80*, tako je moguće podvući i sličnosti između filmova *Plavi 9* i *Ajmo Žuti*. Sličnosti se pronalaze između Iveka i Zdravka (*Plavi 9*), kao i tajkuna i Tončija (iako se ovdje može usporediti Tončija s nogometnom zvijezdom koja je došla igrati za Žute s obzirom na to da su Fabrisove osobine preraspodijeljene na više likova) te na kraju i paralela između ženskih likova Matilde i Nene. I u tim odnosima na kraju se Ivek i Matilda zaljube nakon što Matilda shvati da je Halapija (novi strijelac kojeg u filmu glumi Darko Janeš) čovjek pun ispraznih i hvalisavih priča, a Ivek neiskvareni romantik koji nikada nije digao ruke od Žutih usprkos tome što je bilo teško boriti se protiv tajkuna koji je mogao upravljati smjerom razvoja kluba radi kapitala koji mu je omogućio takvu moć. Upravo u tom sukobu se očituje društvena uloga nogometa u ovome filmu. Društvena uloga nogometa u filmu *Ajmo Žuti* prikazuje da treba puno više od jednog pojedinca da se razbije kolektiv koji je prije bio na snazi. Film dokazuje da čak i ako do toga dođe, zajednica se može i zna oduprijeti tim težnjama i izbaciti pojedince koji u njoj ne pripadaju, iako ne bez sukoba i teške borbe koju vodi protagonist.

Slika 4 Prizor navijanja iz Filma *Ajmo Žuti*

Izvor: https://uploads-ssl.webflow.com/5b58f2ef3afd78288dfba57/5b58f2ef3afd788348dfc09c_AJMO_%C2%AEUTI_10.jpg

3. Teoretska razrada

Unutar ovog poglavlja, analiziraju se i stvaraju paralele između radnji četiriju filmova i način na koji oni međusobno utječu i daju viziju što znači nogomet unutar hrvatskog filma. Način na koji se to radi je usporedna analiza i dekonstrukcija *ZG80* naspram *Metastaza*. Jednako tako daje se potvrda teoretskih pitanja koja su postavljena unutar samog okvira ovog rada. Osim kroz dva navedena filma, dodatna se potvrda prikazuje kroz usporednu analiza filmova *Ajmo Žuti* i *Plavi 9*. Radi njihove kronologije izlaženja i nepovezanosti u smislu same priče, njihova usporedba nam daje itekako širu sliku u koju se može postaviti analiza *Metastaza* i *ZG80* kao jedan ključni dio slagalice. Upravo je ta šira slika važna za postavljanje okvira u kojemu se može razumjeti poruka prvotna dva filma.

Kroz radnje *ZG80* i *Metastaza* dolazimo do određene vrste konflikta. *ZG80*, iako je kronološki kasnije izašao, prednastavak je filma *Metastaze*. Iz tog razloga, njegova osnovna zadaća je dati odgovore na pitanja koja su postavljena u *Metastazama* i nikada nisu odgovorena. Osim te sekundarne svrhe, njegova primarna je ipak pokazati kako je došlo do situacije u kojoj se zateknu likovi na početku *Metastaza*. Tvrdnja koja nije izrečena u filmu, no njegova je osnovna misao: Navijači i ljudi kao takvi su produkt svojeg vremena prema tvrdnjama Brentina (2013: 993). U *ZG80* vidimo situaciju gdje oni stvaraju svoju vrstu kontrakulture i bunta protiv sustava kojeg smatraju tuđinskim i hladnim. Osim pobune protiv sustava, njihov duh i sukobi koji se stvaraju su odraz većih nacionalnih težnji ka osamostaljivanju koje su postojale u tadašnjem društvu (Brentin, 2016: 4). Nastavljajući alegoriju, ogledalo u kojemu se mogu vidjeti te nacionalne težnje i želja za promjenom je upravo nogomet. Prema Montague (2008: 23), nogometom i svoje navijanjem navijači stvaraju osjećaj pripadnosti i njeguju svoj nacionalizam kroz nešto što oni smatraju društveno prihvatljivim. Kroz film se ipak prikazuje da, iako imaju brutalan i krvoločan pristup prema suprotnim navijačkim skupinama, i dalje sebe smatraju časnim i poštenim do te mjere da se stvaraju nepisana pravila sukoba kao što to tvrdi Prnjak (1997: 58). Kao primjer možemo uzeti utakmice na kojim su izbile te tučnjave. Iako su one bile strahovito nasilne, može se uočiti kako nijedan navijač ne koristi oružje kojima bi druge mogao ozbiljnije ozlijediti bez ikakvog napora, već se njihov sukob svodi na to da oni svoje tuče rješavaju kroz vlastitu snagu i fizičku nadmoć, a ne ono što oni smatraju, kao što je u filmu i implicirano: „prljavim taktikama“. Sama ta težnja za čašću daje njihovoj borbi određeni aspekt moralnosti iz vlastite perspektive.

Osim filmova *Metastaze* i *ZG80*, zanimljivo je usporediti i odnos između *Plavi 9* i *Ajmo Žuti*. Njihova poruka je veoma slična, no producirani su u različita vremena. *Plavi 9* je po svojem žanru socrealistički film u kojemu se uzdiže društvo i kolektiv kao najveća vrijednost kojoj čovjek može težiti. Pozadina njegove produkcije je početak komunizma u Jugoslaviji tj. sama potreba za propagandom kojom se uzdiže tadašnji režim i društveni poredak (Brentin, 2015: 11). Kroz sam film Zdravko svojom iskrenošću i drugim vrlinama pobjeđuje nadmoćnog antagonistu Tončija Fabrisa u svim poljima. Njegova ideologija i propaganda je iz danog filma jasna i sasvim vidljiva. S druge strane, pažljivom dekonstrukcijom likova i preraspodjelom osobina s jednog lika antagonista na više njih, dobiva se realnija priča kakvu možemo vidjeti u filmu *Ajmo Žuti*. *Ajmo Žuti* u svojoj osnovi priča jako sličnu priču kao i *Plavi 9*, no smještaj njegovih likova i prisustvo primarnih i sekundarnih antagonista stvara bitno drugačiji ugođaj filma. Ugođaj filma *Ajmo Žuti* vidljiv je iz njegovih radnji (više njih koje se događaju istovremeno), no rezultat je isti, antagonisti gube, protagonisti pobjeđuju i zajednica ostvaruje višestruku dobit jer su oni na kraju najvažnija karika unutar sporta. Paralela koju je moguće uvidjeti iz danog je da se jednaka poruka može prenijeti na različite načine i da nogomet kao takav ima jednu komponentu zajednice kao osnovnu nit vodilju kroz svoju ulogu u društvu i kulturi.

Ono što se može zaključiti iz gore navedenih usporedbi filmova je da je nogomet kao takav ogledalo društva u filmu i da je njegova uloga objedinjavanje zajednice (kao što je primjer u *Plavi 9* i *Ajmo Žuti*) ili jedno ogledalo društvenih prilika i želja zajednice (tako je prikazan i u *Metastazama* i u *ZG80*). Njegova sociološka uloga u filmu je dakle prikaz zajedništva i želja pojedinih grupa, s čime se potvrđuju tvrdnje dane u teoretskom okviru.

4. Zaključak

Unutar ovog rada analizirana su 4 filma: *Metastaze*, *ZG80*, *Plavi 9* i *Ajmo Žuti*. Oni su odabrani kao primjeri prikaza nogometa unutar hrvatskog filma. Rad se temeljio na okviru kojeg je u svojoj knjizi „Nogomet i politika“ dao Lalić. Svaki pojedinačno od ovih filmova se može smatrati jednim aspektom nogometa u društvu. *Metastaze* su prikaz nogometnog huliganstva i sudbine četvorice navijača koji su svojim postupcima doveli sebe do samouništenja. *ZG80* s druge strane prikazuje kako je do te destruktivnosti došlo, kao i razloge iz kojih je proizašla međusobna netrpeljivost različitosti iz filma. S te strane *ZG80* indirektno daje sliku tadašnje političke scene i mišljenja naroda koje je na koncu dovelo do raspada jedne države i stvaranje manjih, pojedinačnih. Upravo u tom kontekstu razumije se bijes navijača koji je usmjeren kroz nogomet kao određene vrste kanala komunikacije kroz koji ga je moguće manifestirati. Njihova borba je protiv samih sebe, ali je primarno usmjerena protiv sustava kojeg smatraju nepravednim i stranim. Kroz sukob tih dvaju filmova moguće je i objasniti naslove pojedinih filmova. *ZG80* je sam začetak situacije koja se kroz društvo proširila poput raka, a u *Metastazama* se prikazuju posljedice tog raka. *Metastaze* je iz tog razloga puno mračniji film s kudikamo ozbiljnijom tematikom i motivima.

Osim prethodnih dvaju filmova, za razumijevanje društvenih i kulturalnih uloga nogometa potrebno je osvrnuti se i na druge filmove bazirane uz nogomet. Kao primjeri uzeti su *Plavi 9* i *Ajmo Žuti* iz veoma praktičnog razloga. Iako se u svojoj radnji jako razlikuju, osnovne ideje i misli su iste, razlika je samo u vremenu u kojima su oni snimani i samim time načinom prijenosa tih misli. Protagonisti i antagonisti oba filma dijele zajedničke karakterne osobine i sličnu sudbinu. Razlika je samo u preraspodjeli karakternih crta i radnji koje se događaju unutar filmova. Što se same ideje i osnovne misli filma tiče, *Plavi 9* primjer je filma socijalističkog realizma u kojemu film služi kao propagandni alat radi ostvarivanja ideje „bratstva i jedinstva“. S druge strane, *Ajmo Žuti* je primjer prijenosa iste ideje, ali kroz oči modernog pojedinca. Moderan u ovome kontekstu označava pojedinca koji je odgojen u socijalizmu, ali trenutno živi u kapitalizmu i razumije njegove dobre strane, no i uviđa loše. Najznačajnija loša strana uska je povezanost svakog oblika društva, poput nogometa, s politikom i moći. U takvom sustavu gdje pojedinci imaju moć u rukama, a narod osjeća opću bespomoćnost nastaju navijači kao svojevrsan fenomen kroz koji se ta bespomoćnost ukazuje. Da bi situacija postala još apsurdnija nego što je, upravo su onda ti navijači postali skupina kojom je bilo najlakše

manipulirati u ciljeve opće politike. Nogomet (i sport općenito) počeo je služiti kao polje akcija za politička prepucavanja jer su uzvici navijača samo oblici nacionalističkih i drugih težnji cjelokupnog naroda kojeg navijači izbacuju kroz svoje navijanje. Na navijače je tada više društvenih čimbenika gledalo kao na vrlo korisnu pojavu koja može biti društveni lakmus-papir ili samo izgovor da sustav pokuša nešto poduzeti u vezi s promjenama koje nepobitno dolaze. Navijači su tada bili jedan od odlučujućih čimbenika potičući i određeni strah jer su jasno ukazivali na krajnje odredište političkih igara i nemire koji su se događali u pozadini.

Preko ova četiri filma prikazano je kako se razvijala ideologija društvenog uređenja od socijalističkog režima do kapitalizma kroz prizmu nogometa kao sredstva za prijenos misli unutar filmskog medija. Zaključak koji se iz ovoga može stvoriti je kako je nogomet kao motiv kompleksan u socijalnoj, ali i u kulturnoj komponenti društva te samim time nije ga moguće raščlaniti na pojedine uloge bez da se prije toga razumije i politika koja je vladala u određenom razdoblju, kako kronološkom, tako i u onom prikazanom na filmskom platnu.

5. Literatura

a) Knjige

- Hebdige, D., (1980), *Potkultura, značenje stila*, Beograd: Pečat.
- Krelja, P., (1997), *Golik*, Zagreb: Hrvatski državnih arhiv – Hrvatska kinoteka.
- Prnjak, H., (1997), *Bad Blue Boys – prvih deset godina*, Zagreb: Tifo biblioteka.
- Lalić, D., (2016), *Torcida-Pogled iznutra*, Nogometplus.net, <raspoloživo na: <http://www.nogometplus.net/index.php/istaknuto/nogopis/drazen-lalic-torcida-pogled-iznutra/>> [04.07.2020.].
- Mataga, V., (1987), *Književna kritika i teorija socijalističkog realizma*, Zagreb: Grafički zavod Hrvatske.
- Montague, J., (2008), *When Friday Comes: Football in the War Zone*, Essex: Private publishing.

b) Članci

- Perasović, B., Bartoluci, S., (2007), *Sociologija sporta u hrvatskom kontekstu*, Sociologija i prostor : časopis za istraživanje prostornog i sociokulturnog razvoja, vol. 45 br. 1 str. 105-119.
- Brentin, D., (2013), *'A lofty battle for the nation': the social roles of sport in Tudjman's Croatia*, Sport in Society, vol. 16(8), str. 993-1008.
- Brentin, D., (2015), *Nationalism and Sport: A review of the literature*, Studies on National Movements, vol 3., <raspoloživo na: https://www.academia.edu/29637096/Nationalism_and_Sport._A_literature_review?auto=download> [23.06.2020.].
- Šakić, T., (2004), *Hrvatski film klasičnog razdoblja: ideologizirani filmski diskurz i modeli otklona*, Hrvatski filmski ljetopis, 38/2004, str. 95-104.

- Giulianotti, R., Armstrong, G., (1998), *Comportamenti scoretti: gli hooligan. I media e la costruzione della notorieta*, Il mito del tifo inglese, str. 196-207.
- Lalić, D., Wood S., (2014), *Football hooliganism in Croatia: A Historical and Sociological Analysis*, Sudosteuroopa Journal of Politics and Society, br. 62, str. 145-169.
- Malbaša, A., (2015), *Brutalni navijački okršaji kao uvod u rat*, Nacional, <raspoloživo na: <https://www.nacional.hr/brutalni-navijacki-okrsaji-kao-uvod-u-rat/>> [09.06.2020.].
- Skoko, B., Vukasović, I., (2008), *Organiziranje međunarodnih sportskih događaja kao promotivni alat države*, Market-Tržište, vol. 20, br. 2, str. 211-230.

6. Filmografija

- *ZG 80*, (2016), akcijska komedija, kriminalistički film, redatelj : Igor Šeregi.
- *Metastaze*, (2009), kriminalistički film/drama, redatelj : Branko Schmidt.
- *Plavi 9*, (1950) jugoslavenski film, komedija, film sportske tematike, redatelj: Krešimir Krešo Golik.
- *Ajmo Žuti*, (2001), sportski film/komedija, redatelj : Dražen Žarković.

7. Popis slika

Slika 1 Glavni likovi Metastaza	8
Slika 2 Scena iz filma ZG80- Putovanje na gostovanje u Beograd	12
Slika 3 Glavni likovi iz Plavi 9	18
Slika 4 Prizor navijanja iz Filma Ajmo Žuti	21